

3.8.2009

Dnro 3818/4/07

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Astrid Geisor-Goman

POLIISIN ON ESITETTÄVÄ VIRKAMERKKI PYYDETTÄESSÄ

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 10.12.2007 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä Hankasalmen poliisin menettelyä kotirauhan rikkomista ja virkamerkin esittämistä koskevassa asiassa.

Kantelijan mukaan häneen kanssaan asioineet poliisimiehet olivat kieltäytyneet esittämästä kantelijan pyynnöistä huolimatta virkamerkkejään, olivat kahlinneet hänet käsirautoihin ja tunkeutuneet ilman laillista perustetta hänen kotiinsa.

Kantelijan mukaan poliisipartio käyttäytyi muutenkin ylimielisesti ja uhkaavasti.

3 ARVIOINTIA

3.1 Hätäkeskuksen ilmoittama tehtävä

Saadun selvityksen mukaan Keski-Suomen hätäkeskus oli 1.12.2007 klo 22.10 antanut Jyväskylän poliisilaitoksen Hankasalmen palvelutoimiston poliisipartiolle (ylikonstaapeli A – vanhempi konstaapeli B) tehtäväilmoituksen, jonka mukaan (kantelijan nimi) -niminen henkilö oli käyttäytynyt väkivaltaisesti ensin "naisystäväänsä" kohtaan ja sitten edelleen väliin mennyttä naapuriaan kohtaan. Naapuri oli naisystävän pyynnöstä mennyt paikalle.

3.1.1 Kantelijan kotiosoitteessa suoritettu tehtävä

Oikeusohjeet

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Säännöksen 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä.

Poliisilain 15 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus henkilön auttamiseksi, kadonneen löytämiseksi tai kuoleman selvittämiseksi päästä asuntoon tai muuhun paikkaan ja suorittaa siellä tarvittava etsintä, jos on syytä epäillä henkilön olevan hengen tai terveyden vaarassa tai joutuneen rikoksen tai on-

nettomuuden uhriksi taikka hänen voidaan muutoin olettaa olevan välittömän avun tarpeessa tai kuolleena.

Kannanotto

Asiakirjaselvityksen perusteella kyseessä on ollut kotihälytystilanne, jossa poliisilla oli tehtävänannon perusteella syytä epäillä henkilön olevan hengen tai terveyden vaarassa ja siten asiassa oli toimittava kiireellisesti. Saadun selvityksen mukaan ylikonstaapeli A oli kertonut kantelijalle välittömästi partion saavuttua poliisin olevan paikalla hätäkeskukseen tehdyn ilmoituksen perusteella ja että asia pitää selvittää. Näkemykseni mukaan poliisimiehillä oli näin ollen toiminnan hetkellä käytettävissä olevien tietojen ja poliisilain 15 §:n perusteella oikeus tulla kantelijan asuntoon. Asiassa ei tältä osin ole ilmennyt aihetta epäillä oikeusasiamiehen toimenpiteitä edellyttävää lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

3.1.2

Tilanteessa käytetyt voimakeinot ja poliisimiesten käytös

Oikeusohjeet

Valtion virkamieslain 14 §:n 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtävänsä edellyttämällä tavalla.

Poliisilain 2 §:n mukaan poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Poliisin toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Poliisi ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Poliisilain 4 §:n mukaan poliisimiehen on ilmoitettava henkilön vapautteen kohdistuvan toimenpiteen peruste toimenpiteen kohteena olevalle tai tämän edustajalle, jollei se ole mahdotonta henkilön tilan taikka olosuhteiden johdosta. Jollei poliisilaissa tai muussa laissa toisin säädetä, myös muun kuin vapautteen kohdistuvan toimenpiteen kohteena olevalla tai tämän edustajalla on oikeus saada tieto tämän oikeuksia koskevan toimenpiteen perusteesta niin pian kuin se on mahdollista toimenpiteen suorittamista vaarantamatta.

Poliisilain 9 c §:n mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.

Poliisilain 27 §:n mukaan poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat.

Kannanotto

Saadun selvityksen mukaan poliisin oli työturvallisuussyistä varauduttava tehtävään normaalia enemmän, koska alkutietojen mukaan kantelijan oli kuluneen vuoden aikana epäilty syyllistyneen kahteen muuhun pahoinpitelyyn. Poliisipartion saavuttua kantelijan asunnon oven taakse ja poliisinsoitettua ovikelloa kukaan ei tullut avaamaan ovea. Poliisi oli huutanut, että "täällä on poliisi, tulkaa avaamaan ovi". Seuraavaksi poliisi oli ollut poliisiradiolla yhteydessä hätäkeskukseen, jotta paikalle saataisiin huoltomies avaamaan asunnon oven. Yhteydenottoaikana ulko-ovi yllättäen avautui ja ovesta etummaisena oli kantelija tulossa ulos. Poliisin mukaan tilanne edellytti nopeaa tilannearvion tekemistä. Ylikonstaapeli A oli työturvallisuuttaan ajatellen ottanut kantelijan haltuunsa varmistaakseen tämän vaarattomuudesta, jolloin kantelijalle laitettiin käsiraudat ja kerrottiin hänelle syy poliisin tulla asuntoon sisälle. Tilanne kantelijan asunnossa oli rauhoittunut nopeasti, eikä kukaan ollut silmämääräisen tarkastuksen perusteella vammoja tai vaatimuksia asiassa. Näillä perusteilla A teki ratkaisun kantelijan vapauttamiseksi käsiraudoista eikä rikosperusteiseen kiinniottoon nähty olevan pakkokeinolain mukaisia edellytyksiä.

Omana kannanottonani totean, että voimankäytön puolustettavuus on aina harkittava tilannekohtaisen kokonaisarvostelun perusteella. Kokonaisarvosteluun vaikuttavina tekijöinä mainitaan tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja käytettävissä olevat voimavarat, jotka kaikki on suhteutettava keskenään asianmukaisesti. Poliisin toimintatapaa on arvioitava sen perusteella, mitä havaintoja poliisi teki tapahtumahetkellä ja millaisiin ratkaisuihin poliisi päätyi tekemiensä havaintojen perusteella ja mitä vaihtoehtoja tehdyille ratkaisuille tapahtumahetkellä oli olemassa.

Poliisilain 2 §:n 2 momentissa ilmaistun ns. suhteellisuusperiaatteen mukaan poliisimiesten on mitoitettava toimintansa oikein. Oikeana mittana voidaan yleensä pitää kohtuullisuutta, eli käytettävien keinojen ja tavoitteiden välillä on oltava tietty hyväksyttävä suhde. Suhteellisuusperiaate on otettava huomioon erityisesti puututtaessa ihmisen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja vapauteen, jotka ovat hänen keskeisempiä perusoikeuksiaan.

Eri toimintavaihtoehtojen tapahtuva spekulointi on kuitenkin tulkinnanvaraista, koska poliisilain voimankäyttöä koskevat säännökset jättävät yksittäistapauksessa poliisimiehelle jonkin verran harkinnanvaraa eikä poliisin keinovalintaan vaikuttaneita seikkoja ole jälkikäteen edes mahdollista yksityiskohtaisesti selvittää ja arvioida. Tässä tehtävässä oli kyse kotihälytystilanteesta, jossa alkutietojen perusteella oli epäiltävissä, että jonkun henki tai terveys oli vaarassa.

Tästä syystä minulla ei ole perusteita katsoa, että tässä tapauksessa käytettyjen voimakeinojen osalta harkintavalta olisi ylitetty tai sitä olisi käytetty väärin.

Poliisimiehen käyttäytymisen osalta totean, että sille on lainsäädännössämme edellä kuvatuin tavoin asetettu korkeat vaatimukset. Yksittäiselle poliisimiehelle tämä merkitsee sitä, että hänen on muistettava käyttäytyä asiallisella, luottamusta herättävällä tavalla, sillä poliisimiehen itsestään antama kuva välittyy yleensä kansalaisen silmissä koko poliisikuntaa koskevaksi.

Kantelun johdosta hankittu selvitys on tapahtumien osalta ristiriidassa kantelijan kertoman kanssa. Ainakaan asian lopputulokseen vaikuttavaa lisäselvitystä ei käsitykseni mukaan ole saatavissa. Näin ollen kantelijan käsitykset ylimielisestä ja muusta epäasiallisesta kohtelusta jäävät toteen näyttämättä.

3.1.3 Virkamerkin esittäminen

Selvityksestä ilmenee, että poliiseilla oli ollut nimikyltit kiinnitettynä virkapukuunsa. Kylteissä oli ollut luettavissa poliisin sukunimet. Ylikonstaapeli A oli lisäksi kertonut kantelijalle olevansa "Hankasalmen poliisi A". A:n mielestä kantelijan piti myös tunnistaa A:n, koska hän oli ollut kantelijan kanssa useamman kerran aikaisemmin tekemisissä.

Poliisiasetuksen 17 §:n mukaan poliisimiehellä on sisäasiainministeriön vahvistama virkamerkki, joka on pidettävä virkatehtävää suoritettaessa mukana. Virkamerkki on tarvittaessa tai vaadittaessa esitettävä, kun se virkatehtävää vaarantamatta on mahdollista.

Säännöksen tavoitteena on se, että kansalaisen tulee aina tietää asioivansa poliisin kanssa. Varsinaisesta poliisin esittäytymisestä ja siitä, mitä tietoja poliisin tulisi itsestään antaa esittäytymisen yhteydessä, ei ole annettu säännöksiä. Poliisimiehellä olevan virkamerkin merkitys itsessään on osoittaa, että asianomainen poliisimies on oikeutettu käyttämään poliisivaltuuksia. Virkamerkin virka-asemaa koskevien merkintöjen perusteella voidaan myös todeta, kuinka laajojen pakkokeinojen käyttämisestä poliisimies voi päättää. Virkamerkillä poliisimies voi osoittaa myös henkilöitetonsa ja sen yksikön, minkä palveluksessa hän on.

Poliisin toiminnan tulee olla mahdollisimman avointa. Poliisin kanssa asioivan tulee saada tietää, kenen poliisimiehen kanssa hän on tekemisissä. Asianmukaisella esittäytymisellä pidetään osaltaan yllä luottamusta poliisin toiminnan puolueettomuuteen ja asianmukaisuuteen. Joissakin uhkaa tai väkivaltaa sisältävissä yksittäistapauksissa on varmasti joskus perusteltua menetellä toisin, sillä käytännön poliisitoiminnassa esiintyy luonnollisesti tilanteita, joissa virkamerkkiä ei esimerkiksi tilanteen nopean etenemisen tai muun virkatehtävän laadusta johtuvan erityisen syyn vuoksi voida heti esittää. Tällaisissa tapauksissa virkamerkki on esitettävä sitä pyytävälle sitten, kun se virkatoimen asianmukaista suorittamista haittaamatta voi tapahtua.

Kenttäyksikön johtaja ylikomisario C toteaa kantelun johdosta antamassaan lausunnossa, että "virkamerkkiä ei (kantelijan nimi) esitetty hänen vaatimuksista huolimatta, koska se ei virkatehtävää vaarantamatta ollut mahdollista".

Omana kannanottonani totean, että virkamerkin esittäminen kantelijalle oli käsitykseni mukaan mahdollista viimeistään siinä vaiheessa kun hänet oli käsiraudoitettu ja laitettu tuolille istumaan.

Virkamerkin esittäminen on edellä mainittu säännös huomioiden jossain määrin tilanteesta riippuva. Säännös ei kuitenkaan poista poliisimiehen velvollisuutta esittää virkamerkkiä, jos virkatoimen kohteeksi joutunut sitä vaati. Tällaisissa tapauksissa virkamerkki on esitettävä sitä pyytävälle sitten, kun se virkatoimen asianmukaista suorittamista haittaamatta voi tapahtua.

Saatan edellä esittämäni näkökohdat virkamerkin esittämisestä ylikonstaapeli A:n ja vanhempi konstaapeli B:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni A:lle ja B:lle.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1.3 esittämäni käsityksen virkamerkin esittämistä ylikonstaapeli A:n ja vanhempi konstaapeli B:n vastaisen varalle tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan tiedoksi päätökseni myös Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosastolle ja Keski-Suomen poliisilaitokselle.